

KOLLEKTIVT ELLER ENSKILT FÖRETAGSÄGANDE

Av pol. mag. CARL SWARTZ

Alltsedan AP-fondernas tillkomst har man i det socialistiska lägret gottat sig åt de möjligheter till statlig kontroll av kapitalmarknaden som därmed ges. Nu har man i debatten öppet föreslagit att en del av fondmedlen skall kunna placeras i aktier. Socialiseringsaspekten nämns dock inte utan motiveringen sägs i första hand vara nödvändigheten att göra AP-fonderna värdebeständiga. Detta syfte skulle dock knappast kunna uppnås. Vad det är fråga om är givetvis att finna en ny väg att vidga det kollektiva företagsägandet på det enskildas bekostnad, skriver pol.mag. Carl Swartz, kanslichef i Forum för Borgerlig Debatt. Som en motvikt i den nya socialiseringsdiskussionen gäller det att föra ut de tankar, som ligger bakom ägardemokratien, tankar som är gemensamma för samtliga tre borgerliga partier. Men detta kräver, menar förf., nya argument och motiveringar för det personliga ägandet.

Inflationens verkningar har nu börjat uppmärksammas även inom socialdemokraternas led. Oroliga sparare ber i partipressen om råd hur de skall undvika att få sitt spar-kapital urholkat av penningvärdeförsämringen. En smula motvilligt har svaret kommit: placera i aktier eller fastigheter. Metallarbetarförbundets kassör tillkännagav inför sitt förbunds kongress i höstas att han med en viss framgång under de senaste åren placerat förbundets pengar i börsnoterade aktier. För att blidka dem, som i ett sådant förfaringssätt kunde se något av ett överlöppande till 'den monopolkapitalistiska storfinansen' förklarade vederbörande, att avsikten med placeringen visst inte var att kamma hem några kursvinster. Nej, det var enbart en värdesäkring av förbundets tillgångar, som hade varit ledstjärnan. En närmare förklaring av skillnaden mellan de båda placeringsmotiven kunde för all del ha varit av intresse, men distinktionen var väl enbart taktiskt betingad.

Under sagda kongress släpptes också en ekonomisk-politisk bomb, eller kanske snarare en socialistisk försöksballong. Alltsedan AP-fondernas tillkomst har man inom det

socialistiska lägret mer eller mindre oförtäckt gottat sig åt de möjligheter till en långtgående statlig kontroll av kapitalmarknaden, som här erbjuder sig. Nu föreslogs helt öppet att en del av fondmedlen skulle placeras direkt i näringslivet, dvs i aktier. Som motivering för förslaget valdes emellertid inte socialiseringsaspekten utan möjligheterna att därigenom undvika den minskning av fondernas realvärde, som inflationen och placeringsbestämmelserna annars leder till. Inflationsförlusterna under innevarande år angavs uppgå till 500 miljoner kronor. Som bieffekt av förslaget genomförande skulle man få ett medinflytande i näringslivets utbyggnad för löntagarfondägarna och dessutom skulle höglöneföretagen på så vis kunna hjälpas att utvecklas snabbare.

Förpackningen var alltså smakfullt utstyrd, men det reella innehållet är långt ifrån lika tilltalande. De borgerliga riksdagsmän som utsetts att diskutera förslaget i en TV-debatt hade dock tydligen inte gjort något försök att klargöra för sig vad det egentligen innebar. I stället sökte de överträffa varandra i att tala om sina respektive partiers paradnummer i ämnets periferi, enkannerligen ägardemokrati och företagsdemokrati. Debatten tillfördes därigenom intet nytt och den nya ATP-bombens sprängverkan förblev outrörd. En diskussion om förslagens ekonomiska verkningar hade annars effektivt visat att de

sköna utstofferarna enbart tjänade som dimridå kring förslagens bräckliga grund.

Stora risker

Redan uppgiften om att löntagarnas fonder förlorar en halv miljard kronor i värde under innevarande år är en smula tvivelaktig. Den härför förutsatta inflationstakten om nära sju procent är visserligen realistisk och numera accepterad av regeringen. Det är dock långt ifrån otänkbart, att AP-fonderna i ett läge med stabilare penningvärde fått nöja sig med lägre ränta än den man under de senaste åren kunnat få på sina obligationsköp. Pensionsutredningen räknade på sin tid med en betydligt lägre förräntning av fonderna är den hittills verkliga. Eftersom dessutom endast ca tjugo procent av ATP-medlen skulle placeras i aktier, kommer största delen av halvmiljardförlusten att kvarstå även om förslaget skulle genomföras. Om en femtedel av de tre miljarder som beräknas inflyta till AP-fonderna under 1966, med tillämpande av förslaget, skulle kunna värdesäkras, innebär detta att inflationsförlusterna minskar med 30—40 miljoner kronor. Den summan är endast några promille av fondernas sammanlagda storlek.

Det är givet att man inte eller kan gå ut och köpa börsnoterade aktier för 800 miljoner kronor om året. Detta skulle nämligen innebära mer än en fördubbling av den officiella omsättningen på Stock-

holms fondbörs under 1964. Det är ogörligt att beräkna vilka kursstegringar ett sådant efterfrågetillskott skulle leda till, men det är ingen överdrift att påstå att extrema förmögenhetsökningar för de nu besuttna skulle bli följderna. Detta har också förslagsställaren insett. Vad man skulle göra var i stället att satsa på nya företag med behov av kapitaltillskott. Till detta skall bara sägas, att det skulle medföra utomordentligt stora risker att årligen placera inemot en miljard kronor i företag, som saknar en solid grund för sin utveckling. Placeringar i sådana företag skulle få en våldsamt riskbetonad prägel, som hjärt kontrasterar mot nuvarande fondplaceringsbestämmelser. Effekten skulle lätt kunna bli rakt motsatt den avsedda, eftersom de flesta av de kapitalbehövande företagen i första hand troligen skulle söka finna privata intressenter direkt på marknaden eller via investemntföretagen. Fonderna skulle troligen erbjudas medägande i främst de företag som av företagsekonomisk expertis bedömts ha de sämsta framtidsutsikterna.

Då vidare AP-fonderna beräknas svara för ca 30 procent av det totala kreditutbudet, är det lätt att räkna ut att ett genomförande av förslaget skulle försämra kreditmöjligheterna för exempelvis bostadsbyggandet och kommunerna. Det är emellertid mindre troligt att investeringsnivån på dessa områden i längden skulle tillåtas sjunka,

varför följderna skulle kunna bli en inflationsdrivande kreditexpansion. Det är också uppenbart, att en nyordning som den föreslagna inte på något sätt skulle öka löntagarnas inflytande över näringslivet. Fondstyrelserna tillsätts av regeringen, en del av ledamöterna visserligen på förslag av löntagarorganisationerna. Den vägen skulle det alltså finnas en svag möjlighet för arbetstägarna att göra sin mening hörd rörande de enskilda placeringsbesluten. I praktiken sker detta naturligtvis inte och kommer aldrig att ske. Fondförvaltningen som sådan står under offentlig kontroll, men de aktiebolag, som fonderna enligt förslaget helt eller delvis skulle köpa upp, kommer inte att göra det. Resultaten av fondstyrelsernas spekulationer kan således döljas, åtminstone för en avsevärd tid. Löntagarnas möjligheter att utkräva ansvar från styrelserna är vidare helt obefintliga. Dessa ansvarar enbart inför Kungl. Majt., ett förhållande som för övrigt gör talet om fondmedlen som löntagarnas pengar ohållbart.

Duger ägardemokratien?

Det är alltså uppenbart att förslagets egentliga motivering är en annan än omsorgen om fondmedlens värdebeständighet. Det är helt enkelt fråga om en ny väg att vidga det kollektiva företagsägandet på det enskildas bekostnad. Sedan man har gjort detta klart för sig kan det vara motiverat att föra in det kol-

lektiva ägandets motpol, det av den enskilde individen kontrollerade ägandet, i bilden. Hos högerpartiet har detta ägande tagit sig uttryck i begreppet ägardemokrati, ett begrepp som utsatts för kritik inte bara från socialdemokratiskt håll. De tankar som ligger bakom ägardemokratien är emellertid gemensamma för samtliga tre borgerliga partier. Vad som skiljer är närmast vägarna att göra det enskilda ägandets fördelar praktiskt gripbara för dem, till vilka man i första hand vänder sig.

Och det är förvisso väsentligt att skillnaden mellan enskilt och offentligt ägande klargörs för alla de människor, som genom samhällsutvecklingen nu för första gången erhåller möjligheter att äga något mera än på sin höjd varaktiga konsumtionsvaror. Det är dock tveksamt om högerpartiets ägardemokrati är tillräckligt förfinad och genomarbetad för att kunna fylla sin viktiga uppgift i sammanhanget. Anledningarna därtill är i huvudsak tre.

För det första har högerpartiet när det gäller trygghetsskapande reformer oftast sökt finna frivilliga och individuella metoder, även där kollektiva lösningar har varit de mest rationella. Samtidigt har motståndarna ofta lyckats ge de individuella lösningarna en prägel av negativ attityd till de trygghetsskapande åtgärderna överhuvudtaget och på så sätt kunnat misstänkliggöra även andra av högerns reform-

förslag. Till viss del har kritiken mot ägardemokratien också gått ut på att framställa denna som att ha ett fördolt syfte att stärka de besuttnas positioner. Den valhända presentationen av ägardemokratiens syfte och innebörd har gjort det lätt att finna grogrund för sådana misstankar.

För det andra har realvärdesägandet sammankopplats med löften om ökat inflytande. Alltför lätt har förespråkarna för ett kollektivt ägande fått ett effektivt motargument i sina händer. Den enskilde aktieägaren har helt visst ganska små möjligheter att göra sin stämma hörd. Argumenteringen om motsatsen har varit svag och helt överflödig. För den normale aktieägaren är den rösträtt aktieinnehavet ger av högst underordnad betydelse. Det är det ekonomiska utfallet av sin investering han är intresserad av. Skulle detta vara dåligt kan han visserligen beklaga sig, även på bolagsstämman, men det torde vara ytterst sällsynt att han kan precisera sin kritik och peka på anledningen till ett misslyckat årsresultat. Än mindre kan han komma med några positiva förslag för att förhindra ett uppreparande. Och det är ju först när hans minoritetsställning hindrar honom från att få några i hans tycke vettiga åtgärder genomförda, som bristen på verkligt inflytande betyder något för honom. Detta bör visserligen inte hindra att man före-

slår åtgärder för att sprida inflytandet, men ett ökat inflytande på företagets förvaltning får inte utgöra ett huvudmotiv för en spridning av det enskilda ägandet.

Ny motivering

Vad som måste åstadkommas är i stället en ny motivering för det personliga ägandet. De stora trygghetsfrågorna är nu i huvudsak lösta genom ålderspension, sjukförsäkring, arbetslöshetsförsäkring (nåja), olycksfallsförsäkring osv. Trygghetsbegreppet kan dock drivas längre än till att omfatta skydd vid inkomstbortfall. Den ekonomiska reserv, som socialförsäkringarna kan sägas utgöra, kan inte utnyttjas efter den enskilde individens fria val. I det moderna samhället med dess krav på täta omställningar av människornas livsföring har en ny typ av otrygghet uppstått. Att byta yrke och bostadsort innebär för de flesta något av ett osäkert risktagande. En otrygghet av det slaget kan inte övervinnas med generella åtgärder. Trygghetsfonden måste i det fallet vara disponibel helt genom den enskilde individens egna beslut för att den skall ha något värde. Det är från denna utgångspunkt det personliga ägandet bör motiveras. Den som har en ekonomisk reserv kan på ett annat sätt t ex byta till en ny anställning med sämre omedelbara villkor men bättre karriärmöjligheter. Är man inte enbart beroende av sin egen arbetskraft, kan det vara lät-

tare att byta miljö etc. Just när det gäller att lösa denna typ av personliga problem måste individuella lösningar till, och det gäller därför att försöka bryta den allmänna missstro mot dessa, som högerpartiets motstånd mot generella reformer onekligen har skapat. Genom samhällsutvecklingen får ett enskilt sparande på så vis en social motivering, och inflationen gör det lätt att finna gehör för ett realvärdes-sparande.

Den tredje svagheten i högerpartiets propaganda för ett vidgat enskilt ägande är bristen på konkreta förslag. Sparstimulerande reformer kan nog vara bra, framför allt om de utformas så att småspararna gynnas mera än de stora förmögenhetsägarna. Men man måste samtidigt visa att man menar allvar med talet om att även den enskilda maktkoncentrationen på det ekonomiska området måste minskas. Detta kan inte ske enbart lagstiftningsvägen utan främst i praktisk samverkan med dem som nu har den stora ekonomiska makten. För att åtminstone i någon mån ge småägarna mera än ett rent formellt inflytande kan rösträttsbegränsningar av olika slag i våra börsnoterade aktiebolag vara en framkomlig väg. En praktisk form för att sprida ägandet till de anställda kunde vara att vid nyemissioner ge företrädesrätt inte bara åt aktieägarna utan också åt de anställda kunde vara att vid nyemissioner eller kreditformer kan man öka de

anställdas möjlighet att verkligen utnyttja sin rätt till medägande.

De här framförda förslagen kan knappast genomföras enbart med politiskt beslut. Propagandan för en spridning av det enskilda ägandet får dock inte enbart riktas till dem, som ännu inte är ägare. Lika viktigt är att klargöra för de nuvarande ägarna att det kan vara en

god investering för dem och för hela samhället, att de avstår från en del av maktställningen för att i stället skapa ett bättre klimat för det enskilda ägandet. När nu de som man trodde förlegade socialiseringstankarna tycks uppleva en renässans är det av vikt att en spridning av det enskilda ägandet verkligen kommer till stånd.

OM egendomsägande demokrati

En central princip i vår samhällssyn är att man så långt det är möjligt skall lita till och stimulera insatser från enskilda individer. I samhällslivet liksom i näringslivet syftar högern till att få till stånd en maktfördelning, att sprida ansvarstagandet och beslutförheten och att ge allt flera människor ett reellt inflytande över sina arbetsuppgifter, sin personliga inkomst och sin konsumtion. Ett system som bygger på decentraliseringens princip, ger spelrum för initiativ och insatser och skapar därmed självständiga medborgare. När allt flera människor självständigt engagerar sig i produktions- och samhällslivet, ökas kraven på deras kunnande och omdömesförmåga, vidsyn och handlingskraft. Det kan därför med fog sägas, att en egendomsägande demokrati är en upplyst demokrati. Det personliga ägandet är förbundet med omtanke och ansvar. En demokrati blir därför tryggare och stabilare ju flera självständiga och ansvarsmedvetna medborgare den rymmer.

Förbundssekreterare Verner Helte i Svensk Tidskrift 1955